

REGISTERBLAD

Namn och datum: Mattias Jansson (981028 och 991008), Cecilia Persson (990126)

OMRÅDE AV RIKSINTRESSE FÖR NATURVÅRD I STOCKHOLMS LÄN

Områdesnummer och namn:

NRO01003 STOCKHOLMS SKÄRGÅRD; MELLERSTA DELEN

Kommun: Österåker (0117), Värmdö (0120) och Norrtälje (0188)

Kartblad: 10J NV, 11J SV

Area: Ca. 33 200 ha, varav 8 870 ha land och 24 330 ha vatten

Naturgeografisk region: 25 a Östersjökusten med skärgårdar, Roslagens kustnära områden

Kust/havsregion: Region VI – Ålands hav

Agrara kulturlandskapsregioner: Mälardalens odlingsbygder

Landskapsform: Sprickdalslandskap

Riksvärde

Skärgårdslandskap	Odlingslandskap	Naturbetesmark
	Kusthav	
	Strandzon	
	Strand	
	Fauna	
	Flora	

Värdeomdöme: Mellersta skärgården utgör ett typiskt sprickdalslandskap med en mångfald stora och små öar åtskilda av sund och fjärdar. Det mosaikartade landskapet rymmer ett stort antal olika naturtyper. Särskilt värdefulla är stränder, grunda vattenområden, våtmarker, ädellövlundar, äldre barrskogsbestånd och naturbetesmarker som torrängar, kalkfuktängar och strandängar.

Växt- och djurlivet är rikt. På skären och utmed stränderna häckar rikligt med kustfågel, till exempel ejder, svärta och silltrut. Öarna Rödkobb, Trulsör samt flera öar i västra delen av Gälnan är några viktiga häckningsplatser. Barrskogsområdena hyser bland annat fiskgjuse och duvhök. Grunda vattenområden är viktiga produktionsområden för fisk, smådjur och alger.

Representativt odlingslandskap med lång kontinuitet finns kring Gällnö – Hjälmö – Karklö – Svartsö. Området är ett av få i Stockholms skärgård med flera levande skärgårdsjordbruk och naturtyper som till stora delar försvunnit i övriga skärgården. Odlingslandskapet är småbrutet och till största delen välhävdat med inslag av representativa hagmarker och betade havsstrandängar. Artrika hagmarker finns vid byn Alsvik på Svartsö, samt på Gällnö och Karklö. Betade havsstrandängar finns bland annat på Lådnaön och Norrgårdsön samt vid Norsviken på Norra Ljusterö.

Huvudkriterier: A, C, D

Förutsättningar för bevarande: Fortsatt jordbruk med åkerbruk, naturvårdsinriktad betesdrift, ängsbruk och skötsel av landskapselement. Restaurering av igenvuxna ängar och naturbetesmarker. Områdets värden kan påverkas negativt av minskad eller upphört ängsbruk/betesdrift skogsplantering på jordbruksmark, energiskogsodling, spridning av gifter eller gödselmedel, nydikningar, täkt, luftledning, vägdragningar och ytterligare exploatering genom fritidshusbebyggelse eller annan bebyggelse/anläggningar.

För att naturvärdena skall bestå måste ädellövsbogen i mellersta skärgården undantas från egentligt skogsbruk. Skogsbruket i övrigt måste genomgripande anpassas till de stora naturvärdena i denna del av skärgården. Mindre öar undantas helt från skogsbruk. Vidare kräver fågellivet särskilda hänsynstagande genom landstigningsförbud på vissa öar under vår och försommar.

Säkerställande: I området ingår 15 naturreservat.

Norrhälje kommun: Linkudden (0102041), Själbottna - Östra Lagnö (0102099)

Österåkers kommun: Halsfambaken (0102081), Hallonstenarna (0102063), Gälnan (0102070), Äpplarö (0102061), Kålgårdsön (0102073), Själbottna - Östra Lagnö (0102099)

Värmdö kommun: Hälsingholmarna (0102055), Hjälmo - Lådna (0102133), Norrgårdsön (0102013), Storkunnan (0102095), Gällnö (0102101), Södra Stavsudda (0102054), Stavsudda - Tjägö (0102083), Stavsudda - Krokholmen (0102082)

Fågelskyddsområdena Långnäsholmarna (0109014) och Trulsör (0109004) samt naturminnet Rödkobb (0104040) ingår också i området.

Områdets huvuddrag: I Mellersta skärgården är landskapet mosaikartat och splittrat med en mängd stora och små öar, kobbar och skär. Hällmarkstallskog och barrblandskog blandas ofta med lövpartier och inägomarker. Omväxlingen gör öarna attraktiva för strövande, men här finns framför allt goda möjligheter att finna en ostörd badklippa eller en lugn ankarvik.

En särskilt skyddsvärd del av mellanskärgården omfattar en stor del av övärlden mellan Svartsö – Ingmarsö och Möja. De stora, i huvudsak barrskogklädda, öarna skiljs åt av små vattenområden.

Ett markant inslag på Hjälmo och Lådnaön är det gamla kulturlandskapet i form av betesmarker och forna lövängar. På Hjälmo finns fortfarande levande jordbruk, som gör det möjligt att hålla gamla odlingsmarker öppna även på några av de andra öarna. Ädellövskogspartier finns på bl.a. Lådnaön, Norrgårdsön och Lindholmen. På Hjälmo finns en del bebyggelse. I övrigt är öarna endast bebyggda i liten omfattning.

Växtligheten är representativ för denna del av skärgården. Några områden har dock en rikare flora, som t.ex. de centrala delarna av Lådnaön, där det finns lundområden med arter som vippärt och strävlost. På Lådnaön, Norrgårdsön, Låren och Falkholmen finns några smärre partier som tillåts att utvecklas fritt till urskog. De barrskogklädda öarna och de små skären är naturtyper som innehåller goda förutsättningar för ett rikt och varierat fågelliv med arter som t.ex. fiskgjuse, duvhök, hackspettar, änder och olika måsfåglar. Speciellt kan nämnas silltrutskolonierna på Lilla Delholmen och skären söder om Björkholmen.

Skogklädda hällmarker och öppen odlingsmark gör öarna lättframkomliga, vilket i kombination med en god tillgång på skyddade flader och vikar med flata klippstränder gör hela detta skärgårdsområde

mycket attraktivt och välbesökt av det båtburna friluftslivet. Till Hjälmo, Gällnö m.fl. öar kan man även åka med reguljär båt.

Bland övriga skyddsvärda delar av mellanskärgården beskrivs följande delområden från norr till söder:

Granö, Själbottna, Smedsholmen, och Idskären ligger mellan Östra Lagnö och sydligaste delen av Yxlan. Den barrskogsbevuxna Granö är bergig och rik på hållmarker. Längs stränderna finns en del bebyggelse. Själbottna består i huvudsak av relativt unga barrskogar med hållmarker och i den inre delen av ön ganska stora kärrmarker. Den gamla odlingsmarken har till stor del återställts och de små inägorna betas nu med kor och får. Österut blir öarna lägre men är fortfarande skogbevuxna.

De små inägorna på Själbottna innehåller på grund av betet en ovanlig och ögonfägnande flora. Botaniskt är dock Idskären mest intressanta. Framför allt märks ett tätt och ovanligt stort bestånd av idegran (cirka 400 träd) på Stora Idskäret. På denna ö växer även havtorn, som här närmar sig sin sydgräns. Bland andra växter kan nämnas hönsbär, borsttistel och stenfrö. Hela området hyser ett värdefullt fågelliv.

Nordöstra delen av Lagnö har en varierande natur. I de inre delarna växlar tätvuxen äldre granskog med gles hållmarkstallskog och mindre kärr och myrar samt några inägmarker. I sydost finns torrlagda havsvikar med strand-, ängs- och vattenvegetation.

Ett urkalkstensstråk löper utmed hela norra stranden och är på sina ställen blottlagt. Kalkhalten märks på floran. Här växer exempelvis rikligt med Adam och Eva. På fuktängar vid stränderna finns majviva. Området är intressant även ur mineralogisk synpunkt. Här kan man finna s k "malmmineraler" som flusspat, apatit och titanit.

Öns nordostspets är en bra rastlokal för rov- och sjöfåglar. Skären öster om Skakroksudden har ett värdefullt fågelliv med bl.a. roskarl och måsfåglar.

Ögruppen Fambakarna sydost om Östra Lagnö tillhör det stråk av öar som avgränsar Gälnan från Svartlögfjärden. Lind-Fambaken och Hals-Fambaken heter de två största öarna.

På Lind-Fambakens centrala delar finns ett ädellövparti som består av nästan ren lindskog, vilket är ovanligt i skärgården. Även ask förekommer. Floran domineras av liljekonvalj och lundgröe men här finns också exempelvis spenört, trolldruva och storrams. Öns norra del täcks av hållmarkstallskog med branta stränder. Härifrån har man en fin utsikt över omgivande skärgård. Stränderna i söder är flacka och delvis grusiga. Ön upptas delvis av tomtmark.

Hals-Fambaken är granbevuxen med ett fuktstråk tvärs över ön. Den är av stort intresse för det båtburna friluftslivet. På öns nordöstra strand är badmöjligheterna särskilt goda längs en cirka 500 meter lång flack klippstrand.

Många kustfågelarter, bl.a. skräntärna häckar i området. Observationer tyder på att även bläsand troligen häckar här. Häckande bläsand är mycket ovanligt i skärgården. Inom ögruppen häckar även tornfalk.

Hallonstenarna omfattar Norrskäret, Långören, Västerskäret samt några mindre skär. Öarna är bevuxna med blandskog av tall, gran, björk m.fl. lövträd. Öppnare partier finns bl.a. på nordvästra Västerskäret. Där växer arter som tvåblad, gullviva och trift. Mot öster finns attraktiva badklippor och två vikar på Västerskäret fungerar som båthamnar.

Öster om vägen mot Gärdsvik på nordöstra delen av Norra Ljusterö ligger ett stort sammanhängande skogsområde med varierande naturtyper. Hällmarkstallskog dominerar med al-björkkärr och örtrika granskogar i mellanområdena. I granskogarna växer förutom ett stort bestånd av skogsknipprot, bl.a. tandrot, vårärt, stinksyska och skavfräken. I ett mindre ädellövsparti i sydost växer ask och lönn blandat med björk och gran. Markvegetationen är lundartad med bl.a. nässelklocka, spenört, lungört och underviol. Skogsområdet har under senare år påverkats av relativt omfattande avverkningar nedanför hällmarkerna.

På en strandäng som betas av nötkreatur finns det gott om Adam och Eva. Området har ett rikt fågelliv med bl.a. häckande ormvråk, fiskgjuse och duvhök.

Vid Norsviken på Norra Ljusterös östra kust finns en botaniskt intressant kalkfuktäng som i öster och norr övergår i torrare betesmark. Närmast stranden har området karaktär av rikkärr med en kalkpåverkad växtlighet som bl.a. består av majviva, tätört, rosettljungfrulin, slankstarr, knaggelstarr, rödsäv och gräsull. I strandområdet växer även smultronklöver, vildlin, gulkämpar, strandkrypa, strandförgätmigej m.fl. arter. På torrängen i öster växer exempelvis fältgentiana, låsbräken samt Adam och Eva. Området betas. Strandängen utgör också en viktig rastplats för vadare och i vassarna häckar sjöfågel.

Åsättrafladen är en havsvik strax söder om Norsviken. Fladen omges av stora strandängar som i norr övergår i torrare hagmark med ekar.

Stora strandängar är ovanliga i denna del av länet och naturtypen som sådan är därför väl värd att bevara. Utöver de vanligaste strandängsväxterna finner man smultronklöver och rosettljungfrulin. I de torrare partierna växer bl.a. Adam och Eva samt solvända.

Insektsfaunan är påfallande rik. Strandängarna är också viktiga för rastande fågel och hyser bl.a. även häckande rödbena.

Bergskäret och Tistrongrunden ligger i östra Gälnan väster om Husarö. På öarna finns gråtrut- och fiskmåskolonier och i skydd av dem häckar även snatterand och skröntarna.

Naturen på Äpplarö är omväxlande. Här finns barrskog och lövskog med bl.a. äldre asp och hassel. Skog av mest ek men även lind förekommer kring odlingsmarken på västra delen av ön. På ön finns också betesmark, våtmarker, hällmark och en hel del bebyggelse. Äpplarö har länge varit bebyggt och här fanns tidigt åkrar, ängar och betesmark.

Äpplarö naturreservat omfattar även ett antal öar norr och öster om Äpplarö. Barrskog dominerar men på flera av öarna finns värdefulla lövskogsbiotoper med bl.a. al, ek, ask och lind. Här finns också gott om lågor och torra träd.

I norra delen av Kålgårdsöns naturreservat dominerar hällmarkstallskog, omväxlande med lövskog och buskmarker. Skogen är relativt opåverkad av skogsbruk och hyser bl.a. ganska rikligt med torrakor.

Ett smalt sund skiljer Edö ö från Edö öster om Södra Ljusterö. Det skyddsvärda området omfattar den nordöstra delen av Edö ö, som också kallas Hållsön. I skogsbrynen mot åkermark växer ädla lövträd som gamla vildvuxna almar och askar samt grov, högrest hassel. Stora delar av ön är bevuxen med granskog, som delvis avverkats. Hygget, liksom skogen på södra sluttningen av Hållsön, betas av nötkreatur.

I ädellövskogen växer en rik lundflora med arter som strävlost, storrams, sårläka, lungört, vårärt och myska.

Sydost om Ingmarsö ligger Bockholmen och Stora Rävsnön som genom ett smalt näs binds samman till en ö. Bockholmen i norr domineras av hållmarkstallskog omväxlande med lövskog och buskmarker. Den är relativt opåverkad av skogsbruk och här finns gott om torrakor. Hållmarkstallskogen övergår i den västra delen av Stora Rävsnön i en ädellövskog med ek, ask, lind och alm med gott om hassel i buskskiktet. Inslag av gran och triviala lövträd finns också. Ädellövskogen hyser en rik flora med bl.a. särläka, strävlost och skogsknipprot.

Bockholmen är rik på hålhäckande fågelarter, bl.a. kattuggla, större och mindre hackspett, göktyta, gröngöling och knipa.

Svartsö är en av de större öarna i Mellersta skärgården. Öns karaktär präglas av traditionell bebyggelse, ett vackert odlingslandskap och strövvänliga skogar. Ön är relativt oexploaterad och det gamla kulturlandskapet är välbevarat med en mosaik av skog och öppet landskap. Några större sammanhängande skogsområden finns fortfarande kvar och skogsbruket har på de flesta håll bedrivits småskaligt. Träden är ofta olikåldriga och trädslagen varierande. På en del håll är skogen präglad av skogsbete. Ekahagar finns vid Alsvik och Marsängen. Vid Alsviks by finns traditionellt hamlade träd. Ön hyser flera insjöar och våtmarker.

Storön ligger söder om Södra Ljusterö. Södra delen av ön är till största delen tallskogsbevuxen med inslag av kala hållar. I bergsbranten mot Mörskärsfladen växer ädla lövträd som alm, ask, lönn, lind och ek blandat med gran och tall. Ädellövskogen är cirka 80 år gammal och rik på vindfällen och multnande stammar. I buskskiktet växer hassel och getapel, medan man i fältskiktet finner lundgräs som sträv- och skugglost, långsvingel samt lundörter som ramslök, myska, vårärt, trolldruva och tandrot.

Södergrunden ligger sydväst om Västra Delsholmen norr om Kanholmsfjärden. Öarna är små och trädlösa. Ett stort antal fåglar häckar på skären, bl.a. fiskmås, silltrut och skräntärna. Bland andfåglarna dominerar ejdern, men det finns även gott om vigg. Fågellivet inom ögruppen har studerats och beskrivits sedan 1940-talet och Södergrunden är därmed intressant som referensobjekt vid studier av fågellivets förändringar i mellanskärgården. Sedan 1940-talet har fågelbeståndet ökat från 6 arter till 21 och antalet par femdubblats till ca 200 par. Det finns få lämpliga häckningsskär i denna del av skärgården.

Anmärkningar: En större sammanhängande del av området, Hjälmo – Lådnaön – Norrgårdsön m.fl. öar, ingår i Länsstyrelsens naturvårdsprogram (objekt nummer 20.04). Riksintresseområdet berör ytterligare ett antal objekt i naturvårdsprogrammet.

Stora delar av området ingår i Länsstyrelsens program för bevarande av natur- och kulturmiljövården i odlingslandskapet (objekt nummer 17.05, 17.10, 17.11, 20.01, 20.02 och 88.52) och i den nationella bevarandeplanen för odlingslandskapet (objekt nummer AB2001).

Området omfattas av bestämmelserna i 4 kap. 1, 2 och 4 §§ Miljöbalken.

Området berör område av riksintresse för friluftsliv F AB 2 Stockholms skärgård, mellersta delen samt riksintressen för kulturminnesvården K AB 614 Grinda och K AB 615 Husarö – Ingmarsö – Svartsö – Gällnö – Hjälmo.

Referenser

Forsén B, 1997: Riksintresset Mellersta Skärgården (Svartsö). Länsstyrelsen i Stockholms län (arbetsmaterial).

Grönqvist G, 1980: Utredning om skyddsvärda områden längs Sveriges kust: Marina reservat 1980. SNV PM 1297. Naturvårdsverket.

Länsstyrelsen i Stockholms län, 1973: Strandutredningen 1970. Länsstyrelsen meddelande 1973:6. Planeringsavdelningen.

Länsstyrelsen i Stockholms län, 1974: Områden i Stockholms skärgård speciellt lämpade för friluftsliv. En metodstudie utförd 1973-1974 av Torbjörn Svensson. Länsstyrelsen meddelande 1974:16. Planeringsavdelningen.

Länsstyrelsen i Stockholms län, 1975: Strandinventering i Stockholms skärgård med hjälp av flygbilder - en metodstudie av Lars Granath. Länsstyrelsen meddelande 1975:13. Planeringsavdelningen.

Länsstyrelsen i Stockholms län, 1977: Botaniskt värdefulla områden i Stockholms län. Länsstyrelsen 1977:2.

Länsstyrelsen i Stockholms län, 1981: Urskogsartade områden i Stockholms län, inventering utförd av Tomas Lindberg, Naturvårdsenheten och Skogsvårdsstyrelsen i Stockholms län. Rapport nr 14:1981.

Länsstyrelsen i Stockholms län, 1983: Fågel och säl i Stockholms skärgård. Naturvårdsenheten, Stockholm.

Länsstyrelsen i Stockholms län, 1983: Naturvårdsprogram för Stockholms län, del 1. Skyddsvärda områden för naturvård och friluftsliv. Naturvårdsenheten.

Länsstyrelsen i Stockholms län, 1985: Miljöatlas för Stockholms skärgård: Naturvårdsenheten.

Länsstyrelsen i Stockholms län, 1986: Skyddad natur i Stockholms län.

Länsstyrelsen i Stockholms län, 1993: Odlingsbygd i Stockholms län, del 1 –Natur- och Kulturmiljöer.

Länsstyrelsen i Stockholms län, 1993: Odlingsbygd i Stockholms län, del 2 –Äng och Hage.

Länsstyrelsen i Stockholms län, 1993: Ängar och hagar. Rapport nr 1993:18.

Länsstyrelsen i Stockholms län, 1996: Naturkatalog för Stockholms län (remissupplaga).

Naturvårdsverket, 1996: Sveriges finaste landskap. Nationell bevarandeplan för odlingslandskapet, etapp 1. Rapport nr 4815.

Skärgårdsstiftelsens årsskrifter.

Statens naturvårdsverk, 1976: Områden av riksintresse för friluftsliv och naturvård: PM 726, Fysisk Riksplanering.

Stockholms läns landsting, 1979: Naturresursinventeringen i Stockholms län, del 1 och 4.